

tijk aan huis (onder meer zwangerschapscurssussen) en doet vooral regelzaken als website, administratie en cursussen. Michel werkt dit voorjaar weer zowat full time in de tuin: aanleg en inrichting van de bedden, de planning van bestellingen, het planten, de begeleiding van vrijwilligers enzovoorts. Het is een ander leven. „Ik hoef niet meer een uur in de trein of auto naar mijn werk als duurzaamheidsadviseur, ik ben veel meer thuis bij de kinderen, en veel meer buiten.”

Hij geniet van het observeren en wat hij daaruit leert. Motto: eerst maar eens zien hoe het natuurlijke systeem in de tuin zich zelf ontwikkelt. Natuurlijk moet daar structuur in worden aangebracht; overzichtelijke en van labels voorziene bedden. „We moeten productie kunnen draaien en mensen moeten er kunnen oogsten. En er zijn er echt veel die geen andijvie van sla kunnen onderscheiden.”

Winterklaar

We doen een rondje tuin. „Nu ziet het er nog wat *suterich* uit”, gebaart Bregje. De cirkelvormige kruidentuin en sommige groentenbedden staan nog vol restanten van de gewassen van vorig seizoen. „Dat doen we expres. Die schots-enscheve staken van de suikermais hier; daar overwinteren insecten in. Die moeten dus niet al in het najaar de grond uit.” En hun wortels ook niet, zegt Michel, „daar leven ook allerlei kleine bestjes van. Die ecosysteempjes in de bodem moet je zo lang mogelijk intact houden en hun werk laten doen. Eigenlijk moet je in het voorjaar je tuin pas winterklaar maken”.

Het zoveel mogelijk laten staan van het voorbije seizoen heeft nog meer voordelen. „Die laatste palmkolen schieten prachtig door - zie je? Die groene sprietten met die broccoli-achtige bloempjes? Proef eens! Veel lekkerder dan broccoli! De gangbare groenteteelt is er alleen maar op gericht om zo snel mogelijk volume te krijgen. Deze

Je kunt niet even een pond sperziebonen afrekenen, nee, je neemt een abonnement voor een heel seizoen, en je deelt in het risico van misoogsten

dingen smaken heel anders. Superlekker zoet want ze zijn in de winter heel langzaam gegroeid. Je hoeft de scheuten maar te blancheren en klaar. Toprestaurants zetten het graag op de kaart. Dan noemen ze het 'koolasperges'. Boerenkool heeft ook van die lekkere uitschieters.”

Een open kapschuur fungeert als 'clubhuis': er kan worden gewogen, ingepakt, er hangt wekelijks een nieuw briefje met wat er nu oogstklaar is. Er staat een picknicktafel waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Een deel van de abonnees is een coöperatie aan het formeren om gezamenlijk ook andere biologische producten in te kopen. „Als we dan op zaterdag een ophaalmoment instellen, komen mensen elkaar vaker tegen en kunnen er nog veel meer leuke initiatieven ontstaan.”

In kratten staan tientallen stekken klaar: bessenstruikjes. Het achterste deel van de tuin heeft nog ruimte voor veel nieuwe aanplant. Daar, op die lege stukken, is goed te zien hoe ingrijpend het voorwerk is geweest: het platte grondoppervlak is veranderd in hoge en lage delen. „We hebben eigenlijk de oude landschapsstructuur teruggebracht. Van de sloot tot de greppel is één eker. En daarnaast nog een, en dan nog een. Op het hoge deel komen fruitbomen, met kruipers en klimmers ertussen, aan de noordkant van die hoge rij komen de schaduwminnende planten als rabarber, en aan de zuidkant eerst rijen bessen- en frambozenstruiken, en dan de een- en tweejarige gewassen.” De tuin profiteert enorm van die struiken en bomen, zegt Michel. „Met zuidwestenwind win je hier in de luwte zo vier, vijf graden en zo kun je dus veel efficiënter produceren.”

Poelen

Ook zijn er drie poelen uitgegraven, voor een rijkere biodiversiteit. „Dat water trekt kikkers en padden, en die eten weer slakken.” En zo'n waterspiegel zorgt voor een net iets ander microklimaatje. Bij een van de poelen staan twee vijgenboom-

pjes. „Die krijgen dubbel warmte en licht: van de zon én via de weerspiegeling in het wateroppervlak.”

Meer dan het eenmalige aanbrengen van reliëf en compost willen Michel en Bregje niet ingrijpen. „Het moet zichzelf instandhouden als ecosysteem. Hooguit een beetje fosfaat erbij als meststof.” Verder is het vooral een kwestie van registreren en bijsturen: planten bij elkaar zetten die elkaar helpen, wisselteelt toepassen en groenbemesters zaaien. „Dat is ook wel wennen hoor. Vorig jaar hadden we rogge gezaaid als grondverbeteraar en dat deed het best goed. Dan is het even lichte paniek: wat als die barstensvolle aren in de grond vallen? Dan wordt het hier een muizenparadijs, en die zaten er hier in de buurt toch al zo veel.” Dan is het even heel hard zoeken: wíé heeft er nou wat aan roggestro? „Toen bleek een bijenkorfvlechtersvereniging belangstelling te hebben. En die zijn hier toen, op zo'n beetje de warmste dag van het jaar, komen helpen oogsten.”

Achter op het land is een deel van de nieuwe bedden afgescheiden en daarbinnen staan Victor en Rolf: twee mangalica's (Hongaarse wolvarkens). Ze verorberen alle gewasresten, worden bijgevoerd met ander plantaardig afval uit de tuin en met oude broden van de biologische bakker, ze wroeten in de grond, poepen en plassen erop en veranderen zo binnen een maand een lap van dertig bij tien meter in perfecte losse en bemeste tuingrond. Michel hoeft dan alleen maar hun omheining een eindje op te schuiven en er even met de frees overheen.

Zo rollen ze van de ene ervaring in het andere experiment, en dat is precies de bedoeling. „We willen uitproberen en laten zien dat niet zo gangbare inzichten ook goed kunnen werken. Het is echt bedoeld als demonstratieproject, want waarom zouden we dit niet op heel veel plaatsen doen? Moet je je voorstellen dat we nu 125, straks misschien

250, monden kunnen voeden en ook nog een redelijk inkomen verdienen. En dat is nog exclusief fruit.” Michel wijst op boompjes met dikke knoppen. „Dat duurt nog even, de meeste fruitstruiken hebben we net vorig jaar geplant, maar de amandel heeft al gebloeid, en moet je die daar zien, wat een knopje er nu al in zitten.”

Doorzettingsvermogen

Het is wel pionieren geblazen; zeker jegens de autoriteiten zijn geduld en doorzettingsvermogen vereist. „Je komt voor veel verrassingen te staan. Een poel wordt bijvoorbeeld geïnterpreteerd als een natuurlement, niet als landbouw. Dan moet je echt goed kunnen uitleggen dat die regels dateren uit de tijd van de grote monoculturen en landbouwmechanisatie, van het egaliseren en ruilverkavelen. En dat intussen nieuwe inzichten zijn ontwikkeld zijn over landbouw, en dat wij met deze poelen juist bezig zijn met hoogproductieve landbouw.” Zo zijn er meer noviteiten waaraan ambtelijke molens moeten wennen. Hoe om te gaan met het coöperatiemodel? Dat is in dit model iets nieuws. Wat voor regels moet je toepassen op 'gemeenschappelijke groenteteelt'? Er hoeft maar iemand Ús Hóf te labelen als detailhandel en voor je het weet moet je je verdedigen tegen de aantijging dat er sprake is van een economisch delict.

Maar dat zal uiteindelijk wel loslopen, is de verwachting. De neuzen staan de goede kant op: in nieuwe vormen van economie is haast iedereen geïnteresseerd, ook bij de overheden. Intussen gaat op Ús Hóf het werk gewoon door. Vorige maand zijn de eerste tien kratten vol babyplantjes overgeheveld naar de plantenbedden, afgelopen week opnieuw 35 en komende maand nog weer 55. Michel staat er blij naar te kijken. „Je moet nu snel de bodem met plantgoed zien te bedekken, zodat je plantjes een voorsprong hebben op het onkruid. Dan hoeft je straks ook niet te wieden.”